

УДК 378.4(477)-057.87

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Людмила Зубкова

старший викладач кафедри англійської мови
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна
l.m.zubkova@karazin.ua

Анотація У статті узагальнено погляди науковців на структурні компоненти життєвої компетентності для кращого розуміння механізмів її формування. У ході наукового пошуку використано такі наукові методи, як аналіз та синтез педагогічної літератури. Установлено, що немає єдиного підходу до визначення структурних компонентів життєвої компетентності. Зокрема науковцями виділено такі структурні компоненти життєвої компетентності, як: 1) метаантропологічний, індивідуально-особистісний, ситуативний, соціальний (М. Степаненко); 2) «Я-концепція», ціннісні орієнтації, емоційно-вольові компоненти (В. Ницета); 3) соціальні, освітні, комунікативні, аутопсихологічні компоненти (Л. Щербакова). Виділення та узагальнення структурних компонентів дозволить викладачам вищої школи краще розуміти, на які моменти слід звертати увагу під час формування в студентів життєвої компетентності.

Ключові слова: життєва компетентність; структурні компоненти; особистість.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТРУКТУРНЫХ КОМПОНЕНТОВ ЖИЗНЕННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ КЛАССИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ

Людмила Зубкова

старший преподаватель кафедры английского языка
Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина,
г. Харьков, Украина
l.m.zubkova@karazin.ua

Аннотация. В статье обобщены взгляды ученых на структурные компоненты жизненной компетентности для лучшего понимания механизмов ее формирования. В процессе научного поиска использовались такие методы, как анализ и синтез педагогической литературы. Было установлено, что не существует единого видения структурных компонентов жизненной компетентности. В частности, учеными выделены такие структурные компоненты жизненной компетентности, как: 1) метаантропологический, индивидуально-личностный, ситуативный, социальный (М. Степаненко); 2) «Я-концепция», ценностные ориентации, эмоционально-волевые компоненты (В. Ницета); 3) социальные, образовательные, коммуникативные, аутопсихологические компоненты (Л. Щербакова). Выделение и обобщение

структурных компонентов жизненной компетентности позволит преподавателям высшей школы лучше понимать, на какие моменты необходимо обращать внимание в процессе формирования жизненной компетентности у студентов.

Ключевые слова: жизненная компетентность; структурные элементы; личность

DETERMINATION OF THE STRUCTURAL COMPONENTS OF LIFE COMPETENCE IN STUDENTS OF CLASSICAL UNIVERSITIES

Liudmyla Zubkova

Senior Lecturer of English Language Department,

V. N. Karazin Kharkiv National University,

Kharkiv, Ukraine

l.m.zubkova@karazin.ua

Abstract. Nowadays, life competence of a person plays a very important role as it helps to solve effectively problems that every person can face in his/her life. Nevertheless, contemporary students show an unsatisfactory level of life competence, so it is very important for teachers in high education to pay attention to its formation.

It was found that structural components of life competence have been researched by such scientists as M. Stepanenko, N. Nischeta, L. Scherbakova and others. However, in our opinion structural components of life competence should be generalized, so it is the purpose of our article.

It is in studies revealing that there is no unified point of view of life competence structural components. In particular, scientists have distinguished such life competence structural components as 1) meta anthropologic, individual and personal, contextual, and social components (M. Stepanenko); 2) self-conception, axiological values, emotional and characterful components (V. Nischeta), 3) social, educative, communicative, and auto psychological components (L. Scherbakova). It should be noticed that the meta anthropologic component concentrates on the ability of a person to reflect individually main attributes of a human life; the individual and personal component focuses on self-identification and self-realization; the contextual component considers the ability of an individual to take real-life situations in good sense; the social component focuses on personal ability to solve real-life tasks regarding to social circumstances. The educative component of life competence includes knowledge of educational process essence and specific features of higher educational establishments. The communicative component represents knowledge about the role of communication in life success strategy.

Taking into account scientists' opinion and the author's consideration it is concluded that the elucidation and generalization of life competence structural components will allow teachers in high education to understand what should be paid attention to during the student life competence developing.

Key words: life competence; structural elements; personality.

(Переклала на англ. Л. Зубкова – старший викладач кафедри англійської мови факультету іноземних мов ХНУ ім. В.Н.Каразіна)

Постановка проблеми в загальному вигляді. Життєва

компетентність особистості передбачає наявність умінь ефективно існувати всупереч життєвим перешкодам і труднощам, здатність людини зберігати баланс між пристосуванням до нових вимог та прагненням жити гармонійно, повноцінно.

Але слід визнати, що сучасне студентство все частіше демонструє недостатню сформованість чіткої цілісної моделі власного життєвого шляху, малу розвиненість, або зовсім відсутність умінь саморегуляції поведінки та організації власної діяльності в життєвому часовому просторі. Саме тому під час навчання молоді у вищих навчальних закладах викладачі мають приділяти увагу формуванню в студентів життєвої компетентності, можливостей саморозвитку, самовизначення, закріплення ціннісних орієнтацій і продуктивності життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час наукового пошуку встановлено, що концептуальні засади життєвої компетентності було представлено М. Степаненком [6], Н. Ніцетою [3], О. Папу [4], Л. Щербаковою [8], О. Проценко [5] та виділено окремі компоненти життєвої компетентності студентів. Разом із тим, у науковій літературі недостатньо, на наш погляд, узагальнено її компоненти.

Формулювання цілей статті. Метою статті є узагальнення поглядів науковців на структурні компоненти життєвої компетентності студентів класичних університетів, що дозволить краще розуміти механізми її формування на практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Період навчання студентів у вищих навчальних закладах є надзвичайно важливим періодом його соціалізації як особистості. У цей час закладаються основи подальшої соціалізації в самостійній професійній діяльності, коригуються життєві цілі, настанови на подальший самостійний життєвий шлях [1; 2, с. 164].

У цей період відбувається соціалізація людини шляхом усвідомлення й опрацювання взаємин особистості з навколишнім світом, установками, переконаннями, поведінкою, де активна роль суб'єкта цих відносин багато в чому визначає спрямованість залучення до дорослого життя.

Крім надбання психічної, моральної, духовної зрілості, що в достатній мірі спонукає особистість до самостійної та більш усвідомленої трудової діяльності, формується вміння раціонально підходити до майбутніх життєвих планів, шляхів самостановлення, пошуку засобів виходу зі складних ситуацій і активізації здатності до самоподолання.

Зважаючи на вищезазначені фактори, студентський вік є одним із найкращих періодів життя людини для формування життєвої компетентності молоді. Для кращого механізму формування цього вкрай необхідного для життя феномена вважаємо за необхідне акцентувати увагу на його основних структурних компонентах [7].

Розглядаючи поняття «життєва компетентність особистості» у філософському аспекті, М. Степаненко підкреслює його багатомірність і зазначає, що її невід'ємною системоутворювальною складовою є відповідальність: 1) екзистенційна, тобто відповідальність за свою долю; 2) особистісна як відповідальність за свої вчинки і дії; 3) соціальна як відповідальність за їхні соціальні наслідки.

Науковець виокремлює у складі життєвої компетентності такі компоненти, як:

- метаантропологічний;
- індивідуально-особистісний;
- ситуативний;
- соціальний.

Так, метаантропологічний компонент життєвої компетенції відображає здатність особистості до індивідуального відтворення основних атрибутів людського життя в процесі самого життя, до продуктивного вирішення життєвих завдань, що визначаються специфікою людського способу буття у світі.

Індивідуально-особистісний компонент фіксує спроможність людини бути особистістю і жити як особистість, бути здатною до самовизначення і самоздійснення, реалізації власного покликання і призначення, до здійснення вчинку та до особистої відповідальності. Ситуативний компонент спрямовано на здатність особистості адекватно реагувати на обставини життя і знаходити адекватні рішення в конкретних життєвих ситуаціях, тоді як соціальний компонент фіксує здатність особистості до продуктивного вирішення життєвих завдань, що визначаються специфікою соціального способу буття людини як загалом, так і в його історичній і соціокультурній конкретності [6].

В. Ніцетою запропонована інша класифікація структурних компонентів життєвої компетентності. На думку науковця, життєва компетентність як інтегральне утворення складається з трьох груп:

стосовно себе як особистості та суб'єкта життєдіяльності: «Я-концепції», ціннісних орієнтацій, якостей емоційно-вольової сфери відносно взаємодії з іншими людьми (комунікативної, полікультурної, конфліктної компетентностей) [3].

У компонентному складі життєвої компетентності особистості, на думку О. Папу, поєднані активна життєва позиція, громадянська свідомість, креативність, здатність до продуктивної життєдіяльності в умовах динамічного світу, розвиненість особистості як суб'єкта власного життя на основі самопізнання й оволодіння психологічними знаннями, самореалізація, здатність до конструктивного спілкування з іншими в умовах демократичного суспільства, установка на досягнення успіху як мети й мотиву життєвої стратегії, усвідомлення необхідності особистісного розвитку, уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, ціннісні орієнтації [4].

На думку Л. Щербакової, суттєва характеристика життєвої компетентності складається з цілої низки компетенцій:

- соціальні;
- освітні;
- комунікативні;
- аутопсихологічні.

До соціальних компетенцій дослідниця включає знання загальних принципів розвитку буття, наявної соціально-політичної та економічної ситуації в країні; суспільних норм і цінностей; уміння долати протиріччя зовнішнього світу; адаптуватися до змін; ставити цілі, адекватні до соціальних умов; створювати необхідні умови для самореалізації, яких немає в наявності; визначати своє місце в суспільстві і поєднувати свою індивідуальність із наявними життєвими умовами; реалізовувати право на самостійне влаштування особистого життя.

До освітніх компетенцій належать знання про сутність навчального процесу і особливості соціального середовища ВНЗ, що сприяють реалізації стратегії життєвого успіху; уміння, пов'язані з засвоєнням нових сучасних форм навчання; проявом активної позиції в навчальному процесі; плануванням часу і його ефективним використанням; визначенням етапів здійснення діяльності, пов'язаної з реалізацією стратегії життєвого успіху як у навчальному процесі, так і за його межами; здійсненням різних видів індивідуальної і колективної пізнавальної діяльності; визначенням свого

погляду на події, що відбуваються; пошуком нестандартних шляхів у реалізації своїх цілей; вирішенням завдань, спрямованих на просунення до професійної зрілості; досягненням високих результатів, затребуваних суспільством.

Комунікативні компетенції, на думку Л. Щербакової, охоплюють знання про значення спілкування в реалізації стратегії життєвого успіху, засоби і методи ефективного спілкування, ділову і професійну етику; уміння проявляти гнучкість у процесі спілкування, урахувати думки і зацікавлення інших людей, визначати свій індивідуальний стиль спілкування, проявляти доброзичливість і відкритість, постійно розвивати контакти і розширювати коло спілкування, будувати з людьми довгострокові відносини на основі співпраці і взаємної поваги.

Аутопсихологічну компетенцію утворюють знання про власні здібності й індивідуальні особливості; уміння здійснювати внутрішній самоконтроль і саморегуляцію психологічної стійкості, володіти собою у будь-яких ситуаціях, керувати своїми емоціями і станами, брати на себе відповідальність за події, що відбуваються в житті, власні вчинки і поведінку, використовувати сучасні методи самопізнання і саморозвитку, визначати перспективу власного росту, підтримувати високу працездатність, здійснювати пошук індивідуальної життєвої стратегії, оптимістично ставитися до життя [8].

У дослідженні О. Проценко виділяє такі структурні компоненти життєвої компетентності, як мотиваційний, особистісний (моральні принципи та національні цінності), когнітивний та функціональний компонент, що насамперед складається з професійного (кар'єрне зростання, підприємницька компетентність) та соціального (соціальна, громадянська та родинно-побутова компетентність) складників. Науковець уважає, що ці компоненти охоплюють необхідні для становлення життєво-компетентної особистості властивості, знання й уміння, що забезпечують всебічний розвиток особистості, реалізацію майбутнього кваліфікованого фахівця в актуальних для нього сферах життєдіяльності [5].

Висновки. Ураховуючи позиції дослідників, а також наші власні міркування та проектуючи їх на визначені вище характеристики випускників класичних університетів, зробимо такий висновок. Життєва компетентність студента класичного університету ґрунтується на життєтворчих знаннях і вміннях, життєвому досвіді і передбачає

компетентне ставлення особистості до життя, життєву активність, потребу в життєвих досягненнях, самопізнанні, саморозумінні, самовдосконаленні, саморегуляції в соціальній, професійній, побутовій сферах діяльності, готовність до життєтворчості, успішного вирішення життєвих задач у всіх сферах життєдіяльності, продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту, уміння організації свого життєвого часу, усвідомлене рішення міжособистісних суперечностей, здатність до рефлексії, усвідомленої і адекватної оцінки результатів своєї життєдіяльності; здатність до філософського, етичного осмислення свого життя, усвідомлене й відповідальне відношення особистості до власних життєвих і соціальних ролей.

У подальшому плануємо проаналізувати основні характеристики життєвої компетентності студентів класичних університетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во Смысл; Эксмо, 2005. – 136 с.
2. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. – 480 с.
3. Нищета В. А. Метод проектів як засіб формування життєвої компетентності старшокласників у процесі навчання українознавчих предметів : автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.09 «Теорія навчання» / В. А. Нищета. – Кривий Ріг, 2009. – 21 с.
4. Папу В.О. Програма курсу «Крок за кроком до життєвої компетентності й успіху» (для учнів 10 – 11 класів) / В.О. Папу // Управління школою. – 2005. – №5. – С. 18 – 24.
5. Проценко О. С. Формування життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О. С. Проценко. – Харків, 2015. – 21 с.
6. Степаненко М. Д. Життєва компетентність особистості: концептуальні засади та соціальні виміри. авт. дис.... канд. філос. наук : 09.00.03. «Соціальна філософія та філософія історії» / М. Д. Степаненко. – Харків, 2006. – 21 с.
7. Фельдштейн Д. И. Психология становления личности / Д. И. Фельдштейн. – М. : Междунар. педагогич. академия, 1994. – 192 с.
8. Щербакова Л. Н. Компетентность студентов в разработке стратегии жизненного успеха / Л. Н. Щербакова // Вестник РУДН. Серия : Психология и педагогика. – 2008. – №3. – С. 53 – 60.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Vygotskij, L. S. (2005). *Psihologija razvitija cheloveka [Human development psychology]*. Moscow : Izd-vo Smysl; Jeksmo [in Russian].
2. Zimnjaja, I. A. (1997). *Pedagogicheskaja psihologija [Pedagogical Psychology]*. Rostov-na-Donu: Feniks [in Russian].

3. Nyshcheta V. A. (2009). Metod proektiv yak zasib formuvannia zhyttievoi kompetentnosti starshoklasnykiv u protsesi navchannia ukrainoznavchych predmetiv [Project method as a way of forming senior schoolchildren's life competence in Ukraine culture studying training]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kryvyi Rih [in Ukrainian].

4. Papu, V. O. (2005). Prohrama kursu «Krok za krokom do zhyttievoi kompetentnosti y uspikhu» (dlia uchniv 10 – 11 klasiv) [The course “Step by step toward the life competence and success” (for the students 10 – 11 forms)]. *Upravlinnia shkoloiu – School Management*, 5, 18 – 24 [in Ukrainian].

5. Protsenko, O. S. (2015). Formuvannia zhyttievoi kompetentnosti uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Forming life competence of pupils of vocational educational institutions in the training process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

6. Stepanenko, M. D. (2006). Zhyttieva kompetentnist osobystosti: kontseptualni zasady ta sotsialni vymiry [Vital competence of personality: a conceptual basis and the social dimension]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

7. Fel'dshtejn, D. I. (1994). *Psihologija stanovlenija lichnosti [Psychology of personal development]*. Moscow : Mezhdunar. pedagogich. Akademija [in Russian]

8. Shherbakova, L. N. (2008). Kompetentnost' studentov v razrabotke strategii zhiznennogo uspeha [Students' competence in developing the life success strategy]. *Vestnik RUDN. Serija: Psihologija i pedagogika – RUFN Issue. Series: Pedagogics and Psychology*, 3, 53 – 60 [in Russian].